

Прийма С.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИП СВОЄЧАСНОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ НОРМ ПРАВА

У статті здійснено дослідження принципу своєчасності тлумачення права. Встановлено, що у законодавстві формально закріплюються межі повноважень, у яких можуть діяти органи державної влади. Це дає змогу визначити, що такі обмеження стосуються в тому числі і часових рамок, за які владні суб'єкти не мають права виходити.

Відзначено, що термін «своєчасність» є близьким за значенням до термінів «доречність», «актуальність», «пунктуальність» тощо. У зв'язку з цим за допомогою принципу своєчасності суб'єкт може уникнути затримки у прийнятті відповідних рішень, адже уповільнення розв'язання нагальних соціальних і особистих проблем призводить до розчарування громадськості та недовіри з боку населення до державних інституцій.

Наголошено, що принцип своєчасності висуває вимоги до провадження різних видів юридичної діяльності – правотворчості, правозастосування, а отже, він є однією з основних засад інтерпретаційно-правової діяльності. Відзначено, що головна ідея принципу своєчасності правотлумачення полягає в тому, що він містить вимогу до інтерпретатора враховувати часовий вимір своїх дій та пам'ятати, що отримання інтерпретаційних висновків є важливим і актуальним саме у певний час, не раніше і не пізніше. Іншими словами, ця засада зобов'язує суб'єкта тлумачення відчувати час та усвідомлювати небезпеку, насамперед зволікання. Разом із тим зауважено, що недотримання своєчасності настає також у разі передчасного здійснення інтерпретації, оскільки у цьому разі є реальна загроза зниження чи втрати якості інтерпретаційних висновків. До того ж у разі завчасного отримання результатів тлумачення є небезпека, що вони стануть неактуальними раніше, ніж з'явиться потреба в їх застосуванні. Тому слід говорити саме про принцип своєчасності, але не швидкості тлумачення норм права.

Принцип своєчасності тлумачення права визначено як принцип юридичної інтерпретації, що встановлює обов'язок інтерпретатора здійснювати тлумачну діяльність без невиправданих зволікань і квапливості у строк, необхідний для отримання обґрунтованого результату та досягнення позитивного ефекту.

Ключові слова: принципи права, інтерпретація норм права, принципи тлумачення права, актуальність інтерпретаційних висновків, офіційне тлумачення.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Якщо розширювано трактувати термін «межі», то можна дійти висновку, що він стосується не лише обсягу компетенції органів усіх гілок влади, а й будь-яких обмежень, котрі встановлюються щодо їхньої діяльності, в тому числі і часових.

З іншого боку, згідно з ч. 2 ст. 3 Основного Закону України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Неважко побачити, що це конституційне положення має цілепокладаючий

характер, адже ставить перед органами державної влади мету – гарантувати, утверджувати і забезпечувати права людини, а також відповідати перед людиною за свої досягнення. Отже, і ця конституційна норма в непрямій формі встановлює державі обов'язок своєчасно здійснювати свою діяльність.

Подібних законодавчих положень вельми багато, що і зумовлює необхідність дослідження принципу своєчасності як однієї з основних засад діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Разом із тим підстави та межі здійснення цих повноважень, а також способи їх провадження визначаються Конституцією та законами України, як це прописано у ч. 2 ст. 19 нашої Конституції. Це дає підстави актуалізувати питання розгляду принципу своєчасності в аспекті тлумачення тих самих зако-

нодавчих норм, які визначають повноваження суб'єктів публічної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Варто з прикрістю визнати, що своєчасність як принцип права досліджений у вітчизняній юридичній науці незначно, а самостійних і комплексних праць, присвячених цій засаді, взагалі на теренах України не було. Фактично єдиним напрямом досліджень є аналіз своєчасності як принципу юридичної відповідальності. У цій сфері наукові розробки мають М.І. Зубрицький, Ю.В. Кононенко. Також цікавості викликають дві наукові праці, які мають однакову назву «Право і час», хоча видані різними авторами – О.В. Пушняком та О.В. Стовбою, щоправда, своєчасність не була центральною проблемою в цих монографіях. Що стосується досліджень принципу своєчасності правотлумачення, то слід констатувати, що їм так само, як і принципів своєчасності права, не було приділено досить уваги. У зв'язку з цим названа тематика є актуальною, а стаття стане спробою розгляду одного з важливих принципів тлумачення норм права.

Постановка завдання. Метою статті є загальнотеоретичне дослідження принципу своєчасності інтерпретаційно-правової діяльності, а також висвітлення вимог цього принципу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У повсякденній мові «своечасність» розуміється як певна властивість того, що відбувається, здійснюється у належний час; що відповідає потребам, вимогам такого моменту; доречність, актуальність. Також своєчасність можна визначити через термін «пунктуальність».

Принцип своєчасності допомагає уникнути затримки у прийнятті органами державної влади рішень стосовно забезпечення соціальних прав громадян країни, передбачених Конституцією та іншими законодавчими актами. Адже вповільнення вирішення нагальних соціально-економічних проблем призводить до розчарування серед громадян, збільшення недовіри до державних інституцій, а це може зашкодити як суспільним, так і особистим інтересам. Тому законодавчо визначені часові межі вирішення актуальних питань упереджують бюрократизм і затримку їх розгляду й забезпечують вчасне прийняття державно-управлінського рішення [1, с. 4].

Невипадково принцип своєчасності визнається одним з основних принципів юридичної відповідальності. З цього приводу в правознавчій літературі відзначається, що своєчасність відповідальності означає можливість притягнення право-

порушника до відповідальності протягом строку давності. Це певний строк, протягом якого здійснюється пошук правопорушника з метою його покарання. Якщо ж винний визначається після завершення цього строку, то відповідальність до нього не застосовується. Ця позиція законодавця відповідає основній меті юридичної відповідальності – забезпечення суспільного порядку та злагоди, а не покарання суб'єкта, який уже став на шлях виправлення і не скоїв правопорушення повторно. Хоча цей строк давності не поширюється на особливо небезпечні злочини проти людини й людства. Крім того, цей принцип також передбачає якнайшвидший процес розгляду справи та притягнення особи до юридичної відповідальності [2, с. 54].

Ю.В. Кононенко, досліджуючи адміністративну відповідальність, зазначає, що принцип своєчасності юридичної відповідальності означає можливість притягнення правопорушника до відповідальності протягом періоду часу, не занадто віддаленого від факту правопорушення. Строки давності застосування до особи адміністративних стягнень визначено ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а у разі триваючого правопорушення – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення, за винятком випадків, коли справи про адміністративні правопорушення відповідно до цього Кодексу підвідомчі суду (судді). Після закінчення термінів давності можливість накладання адміністративного стягнення виключається. Також необхідно зауважити, що ці строки давності є абсолютними, тобто вони ніким не можуть бути подовжені, а їх пропуск, незалежно від причин, однозначно виключає накладання адміністративного стягнення [3, с. 7].

Разом із тим своєчасність адміністративної відповідальності пов'язана з питанням своєчасності здійснення адміністративного судочинства. Так, український законодавець у ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства прямо зазначив, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин; у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони своєчасно, тобто протягом розумного строку. Крім цього, однією із засад адміністративного судочинства у Кодексі називається

розумність строків розгляду справи судом, тобто принцип своєчасності. Така увага до цього принципу викликана тим, що без своєчасності неможливо досягти ефективного здійснення адміністративного правосуддя. Так само і в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Риженко проти України» від 30.07.15 відзначено, що ефективність розслідування втілює в собі вимоги щодо оперативності та розумної швидкості. Тобто Суд дійшов висновку, що органи влади України не провели ефективно та своєчасне розслідування обставин смерті сина заявниці у цій справі, як цього вимагає ст. 2 Конвенції, оскільки у період з жовтня 2008 року по квітень 2014 року органи досудового слідства винесли сімнадцять постанов про відмову у порушенні або про закриття кримінальної справи, тому органами досудового слідства не було докладено розумних зусиль для встановлення істини [4].

Відзначаючи важливість своєчасності в різних галузях права та у провадженні різних видів юридичної діяльності, слід проаналізувати її особливості як засади інтерпретаційно-правової діяльності. Насамперед зауважимо, що принцип своєчасності тлумачення права є тим принципом, що містить вимогу до інтерпретатора враховувати часовий вимір своїх дій та пам'ятати, що отримання інтерпретаційних висновків є важливим і актуальним саме у певний час, не раніше і не пізніше. Ось чому питання своєчасності у найбільш широкому ракурсі необхідно розглядати як питання узгодженості та скоординованості часових параметрів будь-яких явищ [5, с. 62–63]. Іншими словами, ця засада зобов'язує суб'єкта тлумачення «відчувати» час та усвідомлювати *небезпеку, насамперед зволікання*. Як говорили у Давньому Римі: закон не схвалює зволікання (*Mora reprobat in lege*), зволікання небезпечне (*Periculum in mora*) та правосуддя має бути швидким, адже зволікання є різновидом відмови (*Justitia debet esse celeris quia dilatio est quaedam negatio*).

Разом із тим слід зауважити, що недотримання своєчасності настає також у разі *передчасного здійснення інтерпретації*. Така ситуація, як це не дивно, так само не є позитивною, оскільки у цьому разі є реальна загроза поспіху з боку інтерпретатора, що тягтиме зменшення чи втрату якості інтерпретаційних висновків. До того ж у разі завчасного отримання результатів тлумачення є небезпека, що вони стануть неактуальними раніше, ніж настане потреба у їх застосуванні. У зв'язку з цим слід говорити саме про принцип своєчасності, але не швидкості тлумачення,

адже квапити правосуддя – означає кликати біду (*Festinatio justitiae est noverca infortunii*) та квапливість затримує (*Festinatio tarda est*).

Як відзначає В.М. Карташов, своєчасно виданий інтерпретаційний акт забезпечує однамітне та правильне розуміння, реалізацію правового акта, що роз'яснюється [6, с. 76]. Такої самої думки дотримується Г.М. Надежин. На його погляд, суть принципу оперативності полягає в тому, що вчасно інтерпретоване право забезпечує правильне його розуміння та реалізацію. При цьому, однак, слід дотримуватися розумної міри, оскільки поспішні поради рідко бувають вдалим (*praerogera consilia raro sunt prospera*) [7, с. 48].

Дотриманню принципу своєчасності сприяє наявність *інституту звернення громадян* до осіб, зобов'язаних відповісти на отримані запити. На нашу думку, механізм відповіді на громадські звернення включає, зокрема, юридичну інтерпретацію, що дає змогу дослідити порядок їх розгляду в сенсі інтерпретаційної діяльності. Так, в Україні діє відповідний Закон «Про звернення громадян», в якому чітко зазначається весь шлях прямування запиту: від створення до отримання відповіді на нього. Разом із тим зазначимо, що для з'ясування принципу своєчасності важливими є насамперед строки, а не весь порядок у цілому, хоча, безперечно, реалізації цієї засади сприяє також чіткість визначення порядку та форми звернення, а також процесу його розгляду. Так, у ст. 20 цього Закону відзначається, що звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, – невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, то керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів [8].

Так само, для того щоб забезпечити своєчасність офіційного тлумачення, у Законі України «Про Конституційний Суд України» встановлюється чітка процесуальна форма, організація роботи Суду та закріплюються цілком визначені строки конституційного провадження. Так, відповідно до ст. 75 цього Закону строк конституційного провадження не має перевищувати шість місяців. А для певної категорії справ строк конституційного провадження не може перевищувати один

календарний місяць. Це стосується справ: 1) про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; 2) за зверненням Президента України щодо конституційності актів Кабінету Міністрів України; 3) щодо яких Сенат, Велика палата визнали конституційне провадження невідкладним [9].

Важливою для розбудови правової держави є також низка норм, що міститься в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Так, у ст. 56 Закону зазначено, що суддя зобов'язаний, зокрема, своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства. А в ст. 106 цього Закону серед підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження називається безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень [10]. Таким чином, нескладно помітити, що порушення вимоги своєчасності у цих випадках *тягтиме ще й порушення принципу законності*.

Із наведених прикладів можна зробити висновок, що принцип своєчасності властивий насамперед офіційному тлумаченню норм права. Однак у неофіційній інтерпретації він є не менш важливим, оскільки час «вбиває», «знецінює» право; «знищує» актуальність і сподівання суб'єкта.

Принципом своєчасності часто користуються судді Європейського суду з прав людини під час розгляду справ, що стосуються розумного строку судового розгляду, закріпленого в ст. 6 Конвенції. Така ситуація пояснюється насамперед тим, що *категорії «своєчасність» та «розумний строк» є загалом синонімічними*, адже недотримання розумності строків у жодному разі не надасть своєчасних висновків, а доречність завжди означає виконання вимоги щодо розумності строків. Так, у справі «Кьоніг проти ФРН» (1986 р.) зазначено, що вимога «розумного строку» поширюється на всі види судових розглядів, котрі охоплюються ст. 6, а в справі «Вернілло проти Франції» (1991 р.) відзначається, що Конвенція, вимагаючи дотримання принципу «розумного строку», підкреслює

значення того, що правосуддя не має відправлятися із запізненнями, адже вони здатні скомпрометувати його ефективність і правдоподібність.

Проаналізувавши випадки закріплення своєчасності чи, навпаки, несвоєчасності в системі вітчизняного та міжнародного законодавства, можна дійти висновків, що використання цих категорій найчастіше відбувається у випадках позначення *необхідності діяти чи утримуватися від дії, ураховуючи їх вчасність і доречність*.

Вимоги цього принципу стосуються як службових або посадових осіб, так і суб'єктів приватного права. Слід також зазначити, що своєчасність актів поведінки вельми залежить від зовнішніх обставин (обстановки, місця, кола осіб, офіційності тощо) та має встановлюватися у кожному випадку окремо.

Принцип своєчасності *найбільш щільно пов'язаний з принципом доцільності (корисного ефекту)*. Це пояснюється тим, що досягнення відповідної корисної мети, що загалом є рушійною силою будь-якої діяльності, переплітається саме з часом цього досягнення, оскільки, окреслюючи певну ціль, суб'єкт разом із цим розраховує на відповідний корисний ефект, актуальність котрого може тривати досить незначний проміжок часу. Іншими словами, вчасне настання позитивних очікувань завжди є бажаним і доречним.

Урахування вищенаведеного дає змогу визначити **принцип своєчасності тлумачення норм права** як принцип інтерпретаційної діяльності, що встановлює обов'язок інтерпретатора здійснювати тлумачну діяльність без невинуватих зволікань і квапливості у строк, необхідний для отримання обґрунтованого результату та досягнення позитивного ефекту.

Висновки. Таким чином, принцип своєчасності є одним з головних принципів інтерпретаційно-правової діяльності, оскільки завдяки додержанню його вимог тлумачення права набуває найбільшої ефективності, а інтерпретатор отримує обов'язок здійснювати тлумачення акта в чітких часових межах, дотримуючись необхідного балансу між швидкістю та якістю отриманих інтерпретаційних висновків. У зв'язку з цим подальші дослідження принципу своєчасності тлумачення норм права мають бути здійснені в напрямі розширення та практичного втілення вимог цього принципу в інтерпретації права.

Список літератури:

1. Лопушняк Г.С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/1/10.pdf> (дата звернення: 19.11.2019).

2. Зубрицький М.І. Види принципів юридичної відповідальності державних службовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія ПРАВО. Вип. 29. Ч. 2. Том 4/2. С. 53–56.
3. Кононенко Ю.В. Засади адміністративної відповідальності за порушення права на справедливий судовий розгляд в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 82–86.
4. Рішення Європейського суду з прав людини від 30.07.2015 у справі «Риженко проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/974_a73 (дата звернення: 19.11.2019).
5. Пушняк О.В. Право і час : монографія. Харків : Вид-во «ФІНН», 2009. 176 с.
6. Карташов В.Н. Введение в общую теорию правовой системы общества: текст лекций. Ярославль : ЯрГУ, 1998. Ч. 4: Интерпретационная юридическая практика. 126 с.
7. Надежин Г.Н. Доктринальное толкование норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2005. 218 с.
8. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.11.2019).
9. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2136-19> (дата звернення: 19.11.2019).
10. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 19.11.2019).

Priyma S.V. THE PRINCIPLE OF TIMELINESS OF LEGAL NORMS INTERPRETATION

In the article it is investigated the principle of timeliness of law interpretation. It is established that the legislation formally establishes the limits of competency within which the authorities can operate. This allows us to determine that such restrictions apply to time frames, beyond which the authorities must not go.

It is noted that the term “timeliness” is close in meaning to the terms “relevance”, “appropriateness”, “punctuality” etc. Due to this, the principle of timeliness helps subject to avoid delays in making appropriate decisions, so far as the slowdown of solution to the social and personal problems leads to public frustration and distrust of state institutions.

It is emphasized that the principle of timeliness puts forward requirements for conducting different types of legal activity – law-making, law-enforcement, and therefore, it is one of the basic principles of legal interpretative activity. It is noted that the main idea of the principle of timeliness of law interpretation is that it requires the interpreter to take into account the timing of his actions and to remember that obtaining interpretative conclusions is important and relevant at a certain time, not earlier and no later than. In other words, this principle obliges the subject of interpretation to feel time and to be aware of the danger, first of all, of a delay. At the same time, it is noted that the failure to observe timeliness also occurs in case of premature interpretation, whereas in this case there is a real threat of diminishing or loss of quality of the interpretative conclusions. Moreover, if the results of interpretation are received in advance, there is a risk that they will become irrelevant before they are required to be applied. Therefore, it is necessary to say about the principle of timeliness, but not the rapidity of interpretation of the legal norms.

The principle of timeliness of law interpretation is defined as the interpretative principle, which establishes the obligation of the interpreter to perform interpretative activities without unjustified delay and hurry in the time required to obtain a reasonable result and achieve a positive effect.

Key words: *principles of law, interpretation of legal norms, principles of law interpretation, relevance of interpretative conclusions, official interpretation.*